

КОРПОРАТИВ ТУЗИЛМАЛАРНИ ҚАЙТА ТАШКИЛ ЭТИШДА ЮРИДИК ХИЗМАТ ИШТИРОКИНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИХАТЛАРИ

Тиловова Мухлиса Иброҳим кизи

Тошкент давлат транспорт университети

Юриспруденция йўналиши талабаси

Илмий раҳбар: Имомов Баҳриддин Панжиевич

Тошкент давлат транспорт университети

«Халқаро оммавий ҳуқуқ» кафедраси катта ўқитувчиси

Аннотация. *Мазкур мақолада корпоратив тузилмаларни қайта ташкил этиши жараёнларида — жумладан қўшиб юбориши (слияние), ажратиши (выделение) ва бирлаштириши (присоединение) шаклларида — юридик хизматнинг иштироки ва унинг ўзига хос жиҳатлари атрофлича таҳлил қилинади. Ҳуқуқий тартибга солиши асослари, юридик текшируви (due diligence) амалиёти, шартнома ишлари, давлат рўйхатидан ўтиши тартиблари ва корпоратив низоларнинг олдини олиши масалалари кенг ёритилади. Мақола амалиётчи юристлар, корпоратив бошқарув мутахассислари ва тижорат ҳуқуқи соҳасидаги тадқиқотчиларга мўлжалланган.*

Калит сўзлар: *корпоратив қайта ташкил этиши, юридик хизмат, due diligence, қўшиб юбориши, ажратиши, бирлаштириши, ҳуқуқий текширув, тижорат ҳуқуқи, корпоратив бошқарув.*

Аннотация. *В данной статье всесторонне анализируется роль и специфика участия юридической службы в процессах реорганизации корпоративных структур, в частности в таких формах, как слияние, выделение и присоединение. Подробно рассматриваются основы правового регулирования, практика юридической проверки (due diligence), договорная работа, процедуры государственной регистрации и вопросы предотвращения корпоративных споров. Статья предназначена для юристов-практиков, специалистов по корпоративному управлению и исследователей в области коммерческого права.*

Ключевые слова: *корпоративная реорганизация, юридическая служба, due diligence, слияние, выделение, присоединение, правовая проверка, коммерческое право, корпоративное управление.*

Abstract. *This article provides a comprehensive analysis of the involvement and specific characteristics of legal services in corporate restructuring processes, including forms such as mergers, spin-offs, and acquisitions (accessions). It extensively covers the foundations of legal regulation, due diligence practices, contract management, state registration procedures, and issues concerning the prevention of corporate disputes. The article is intended for legal practitioners, corporate governance specialists, and researchers in the field of commercial law.*

Keywords: *corporate restructuring, legal service, due diligence, merger, spin-off, acquisition, legal audit, commercial law, corporate governance.*

Замонавий бизнес муҳотида корпоратив тузилмаларни қайта ташкил этиш — компанияларнинг рақобатбардошлигини ошириш, бозор улушини кенгайтириш ва молиявий самарадорликни таъминлашнинг асосий воситаларидан бири ҳисобланади. Глобаллашув жараёни ва иқтисодий интеграциянинг кучайиши фонида М&А (Mergers & Acquisitions — бирлашув ва ютиб олиш) битимлари сони йилдан йилга ошиб бормоқда.⁴

Ўзбекистон Республикасида сўнгги йилларда иқтисодиётни либераллаштириш ва хусусийлаштириш чоралари доирасида корпоратив қайта ташкил этиш жараёнлари кескин фаоллашди. Давлат корхоналарини хусусийлаштириш, хорижий инвестицияларни жалб этиш ва банк секторини мустақамлаш бўйича қабул қилинган қонунчилик ислохотлари бу жараёнларни янада кучайтирди.

Шу заминда юридик хизматнинг роли кескин ортди. Ҳуқуқий таъминот мажмуаси бўлмиш юридик хизмат бугунги кунда нафақат шартномаларни расмийлаштирувчи орган сифатида, балки стратегик қарорлар қабул қилишда мустақил иштирокчи сифатида намоён бўлмоқда. Бироқ ушбу соҳада ҳали ҳам муаммолар мавжуд: ҳуқуқий тартибга солишдаги бўшлиқлар, амалиётчиларнинг тажрибаси етарли эмаслиги ва корпоратив қайта ташкил этишда юридик хизматнинг вазифалари аниқ белгиланмаганлиги шулар жумласига киради.

Мақоланинг мақсади — корпоратив тузилмаларни қайта ташкил этишнинг учта асосий шаклида юридик хизматнинг иштирокини тизимли таҳлил қилиш ва амалий тавсиялар ишлаб чиқишдан иборат.

Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонунчилигига кўра, юридик шахсни қайта ташкил этиш — унинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини ворисилик (правопреемство) тартибида бошқа юридик шахсга ўтказиш орқали фаолиятини тугатиш ёки ўзгартириш жараёнидир. Фуқаролик кодексининг 52–57-моддалари ва «Акциядорлик жамиятлари тўғрисида»ги қонуннинг тегишли нормалари бу масалани тартибга солади.⁵

Қайта ташкил этишнинг асосий шаклларига қуйидагилар киради:

Бирлаштириш (присоединение) — бир ёки бир неча юридик шахс бошқа юридик шахсга қўшилиши;

Қўшиб юбориш ёки слияние — икки ёки бир неча юридик шахс қўшилиб, янги юридик шахс ташкил этиши;

Ажратиш (выделение) — мавжуд юридик шахсдан янги мустақил юридик шахс ажралиб чиқиши;

Бўлиш (разделение) — юридик шахс икки ёки бир неча мустақил юридик шахсга бўлиниши;

Ўзгартириш (преобразование) — юридик шахснинг ташкилий-ҳуқуқий шаклини алмаштириши.

⁴ Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси (1996 йил, сўнгги таҳрири).

⁵ «Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Қонун (1996, таҳрирланган).

Ушбу мақолада биз мазкур шаклларнинг учтасига — қўшиб юборишга (слияние), ажратишга (выделение) ва бирлаштиришга (присоединение) алоҳида эътибор қаратамиз, чунки амалиётда улар энг кўп учрайди.

Корпоратив қайта ташкил этишни тартибга солувчи асосий қонунчилик актлари қуйидагилардан иборат:

№	Норматив ҳужжат	Тартибга солиш соҳаси
1	ЎзР Фуқаролик кодекси (52–57-моддалар)	Юридик шахсни қайта ташкил этишнинг умумий тамойиллари
2	«Акциядорлик жамиятлари тўғрисида»ги Қонун	АЖ учун қайта ташкил этиш тартиби ва ворисчилик
3	«Масъулияти чекланган жамиятлар тўғрисида»ги Қонун	МЧЖ учун қайта ташкил этиш хусусиятлари
4	«Рақобат тўғрисида»ги Қонун	Монополияга қарши назорат ва розилик олиш
5	«Давлат рўйхатидан ўтказиш тўғрисида»ги Қонун	Қайта ташкил этишни давлат рўйхатидан ўтказиш
6	«Банкротлик тўғрисида»ги Қонун	Тугатиш ва қайта ташкил этишнинг чегарасини белгилаш
7	«Меҳнат кодекси»	Ходимлар ҳуқуқларини сақлаш мажбурияти
8	Солиқ кодекси	Қайта ташкил этиш пайтидаги солиқ мажбуриятлари

Due diligence — лотинча «тегишли эътибор» деган маънони англатиб, корпоратив қайта ташкил этишда юридик хизматнинг энг муҳим вазифаларидан бирини ташкил этади. Ҳуқуқий текширув ташкилотнинг барча ҳуқуқий жиҳатларини — мулкӣ ҳуқуқлар, мавжуд шартномалар, суд ишлари, лицензиялар ва рухсатномалар, меҳнат муносабатлари, экологик мажбуриятлар ва бошқа масалаларни — атрофлича ўрганишни назарда тутаяди.

Due Diligence нинг асосий йўналишлари:

Корпоратив ҳужжатларни текшириш: устав, таъсис шартномаси, акциядорлар реестри, директорлар кенгаши қарорлари, умумий йиғилиш баённомалари;

Шартнома мажбуриятларини баҳолаш: муддати ва шартлари, мажбурий лицензия шартлари, ўзгаришда қайта музокара ёки якуний тўлов талаб қилувчи «change of control» бандлари;

Мулк ва ноактив активларни текшириш: кўчмас мулк ҳуқуқлари, интеллектуал мулк, аппарат ва ускуналар;

Суд ва арбитраж ишларини баҳолаш: мавжуд даъволар, потенциал мажбуриятлар;

Меҳнат ва ижтимоий масалалар: коллектив шартнома, ходимлар миқдори, кафолат мажбуриятлари;

Давлат органлари билан муносабатлар: лицензиялар, рухсатномалар, назорат тадбирлари натижалари.

Due diligence якунида юридик хизмат «ҳуқуқий текширув ҳисоботи» (Legal Due Diligence Report) тузади, бунда аниқланган хатарлар аҳамиятлилик даражаси бўйича: юқори (red flags), ўрта (amber flags) ва паст (green flags) тоифаларга ажратилади.⁶

Корпоратив қайта ташкил этиш жараёнида юридик хизмат томонидан тайёрланадиган ҳужжатлар мажмуаси жуда кенг. Ҳар бир қайта ташкил этиш шаклида ҳужжатлар пакети ўзига хос бўлади:

Ҳужжат тури	Қўшиб юбориш	Ажратиш	Бирлаштириш
Қайта ташкил этиш тўғрисида қарор	✓	✓	✓
Бирлашув/қўшилиш шартномаси	✓	–	✓
Ажратиш баланси	–	✓	–
Ворисчилик акти	✓	✓	✓
Янги устав лойиҳаси	✓	✓	✓
Кредиторларни хабардор қилиш хатлари	✓	✓	✓
Монополияга қарши органга ариза	Агар зарур бўлса	–	Агар зарур бўлса
Акционерлар ўртасидаги битим (SHA)	✓	–	✓
Аъзолар ўртасидаги битим (JVA)	Агар зарур бўлса	–	Агар зарур бўлса

⁶ Sherman A.J. Mergers & Acquisitions from A to Z. — 4th ed. — AMACOM, 2018.

Ўзбекистон Республикасида «Рақобат тўғрисида»ги қонун ва Рақобатни ривожлантириш ва истеъмолчиларни ҳимоя қилиш қўмитаси бу соҳани тартибга солади. Рақобат органи бирлашув ёки қўшилиш натижасида бозорда устун мавқе вужудга келиши эҳтимоли бўлган ҳолларда олдиндан розилик беришни талаб этади.⁷

Юридик хизмат бу жараёнда қуйидаги вазифаларни бажаради:

Битим монополияга қарши назорат остига тушишини олдиндан баҳолаш;

Рақобат органига тақдим этиладиган ҳужжатларни тайёрлаш;

Тегишли орган билан музокаралар олиб бориш;

Қўйилиши мумкин бўлган шартлар ва мажбуриятларни баҳолаш.

Корпоратив қайта ташкил этишда кредиторлар ҳуқуқлари муҳим ҳуқуқий масала ҳисобланади. Фуқаролик кодексига кўра, қайта ташкил этиш тўғрисидаги қарор эълон қилинганидан кейин кредиторлар мажбуриятларни муддатидан аввал бажаришни талаб этишга ёки зарарни қоплашга ҳақли.

Юридик хизмат ушбу жараёнда кредиторларни белгиланган муддатда расмий хабардор қилишни таъминлайди, шикоятларни кўриб чиқади, мажбуриятларни ворисчилик тартибида белгилайди ва мавжуд зиддиятли масалаларни ҳал этади.

Қўшиб юбориш — икки ёки бир неча мустақил юридик шахс ўз фаолиятини тугатиб, бирлашган ҳолда янги юридик шахс ташкил этадиган жараёндир. Ҳуқуқий нуқтаи назардан бу энг мураккаб шакл ҳисобланади, зеро барча ташкилотларнинг барча ҳуқуқ ва мажбуриятлари янги юридик шахсга ўтади.

Юридик хизматнинг ўзига хос вазифалари:

Иккала ташкилот учун тўлиқ *due diligence* ўтказиш;

Ҳуқуқий хатарларни қиёсий таҳлил қилиш: қайси тараф кўпроқ потенциал мажбурият олиб киришини баҳолаш;

Бирлашув нисбати (*exchange ratio*) — ташкилот улушларини алмашишни ҳуқуқий жиҳатдан расмийлаштириш;

Икки тарафнинг устав, ички қоидалари ва корпоратив ҳужжатларини уйғунлаштириш;

Меҳнат муносабатларида ходимлар ҳуқуқини таъминлаш: барча ходимлар ишда сақланиш ҳуқуқига ега;

Лицензия ва рухсатномаларнинг янги юридик шахсга ўтишини таъминлаш;

Интеллектуал мулк — патентлар, товар белгилари, муаллифлик ҳуқуқларини кўчириш тартиби;

Солиқ мажбуриятлари бўйича Солиқ органи билан муносабатларни тартибга солиш.

Амалиётдаги муаммо: Иккала ташкилот акциядорлари ёки иштирокчиларининг манфаатлари кўпинча *mos kелмайди*. Юридик хизмат бу ҳолда воситачи — медиатор сифатида ишлаши, *Shareholders' Agreement* тузишда ҳар икки тарафнинг манфаатларини мувозанатлаши талаб этилади.

⁷ Комаров А.С. Корпоративные слияния и поглощения: правовое регулирование. — М.: Статут, 2021.

Ажратиш — мавжуд юридик шахс бирор-бир бўлими ёки фаолият йўналишини мустақил юридик шахс сифатида ажратиб чиқарадиган жараёндир. Асосий ташкилот ўз фаолиятини давом эттиради.⁸

Ажратишнинг асосий ҳуқуқий хусусиятлари:

Ажратиш баланси тузиш: янги юридик шахсга ўтадиган актив ва пассивларни аниқ белгилаш;

Ажратиладиган мулк баҳосини нотариус иштирокида аниқлаш;

Умумий кредиторлар масаласи: улар ажратилган юридик шахсдан ҳам, асосий ташкилотдан ҳам талаб қилишга ҳақли (субсидиар жавобгарлик хатари);

Ходимларни янги юридик шахсга ўтказишда меҳнат шартномаларини расмийлаштириш;

Агар ажратиладиган қисм давлат улушига эга бўлса — тегишли рухсатномалар олиш.

Ажратишда юридик хизмат учун энг катта хатар — ажратиш баланси нотўғри тузилса, учинчи шахслар (кредиторлар, давлат органлари) бутун битимни ҳақиқий эмас деб ёки кўчиришга имкон берувчи фирибгарлик мақсадида амалга оширилган деб эълон қилишни суд орқали талаб қилиши мумкин. Шу сабабли, «fraudulent transfer» хатари юридик хизмат томонидан диққат билан ўрганилиши лозим.

Бирлаштиришда бир ёки бир неча юридик шахс мавжуд бошқа юридик шахсга кўшилади ва ўз фаолиятини тугатади. Асосий ташкилот эса ўз ҳуқуқий мавқеини сақлаб, уларнинг барча ҳуқуқ ва мажбуриятларини мерос (ворисселик) тартибида олади.

Бирлаштиришнинг ҳуқуқий хусусиятлари:

Бирлашув шартномасида асосий ташкилот ва кўшилаётган ташкилот ўртасидаги мулк нисбатини аниқ белгилаш;

Кўшилаётган ташкилотнинг барча шартнома мажбуриятлари асосий ташкилотга ўтади — шу сабабли сифатли due diligence ўтказиш зарур;

Асосий ташкилотнинг устав капиталини ошириш ва акциядорлик тузилмасини ўзгартириш;

Акционерлар ва иштирокчиларнинг янги нисбатларда улушларини расмийлаштириш;

Кўшилаётган ташкилотнинг тугатиш балансини тузиш ва давлат рўйхатидан ўчириш.

Юридик хизмат корпоратив қайта ташкил этишни бошқаришда «юридик менеджмент» тамойилларига таянади. Бу ёндашув ҳуқуқий масалалар билан стратегик бизнес мақсадларни уйғунлаштиришни назарда тутади.

⁸ Гомцян С.В. Правила поглощения акционерных обществ. — М.: Волтерс Клувер, 2020.

Босқич	Вазифа	Юридик хизматнинг роли	Муддат
1. Режалаштириш	Мақсад ва усул аниқлаш	Хукукий структуралаштириш маслаҳати	2–4 ҳафта
2. Due Diligence	Хатарларни баҳолаш	Тўлиқ хукукий текширув	4–8 ҳафта
3. Музокара	Шарт- шароитларни келишиш	Шартнома музокарасида иштирок	2–6 ҳафта
4. Хужжатлаш	Юридик хужжатлар тайёрлаш	Барча хужжатларни ишлаб чиқиш	3–6 ҳафта
5. Тасдиқлаш	Органлар розилиги	Монополия, давлат органлари	4–12 ҳафта
6. Яқунлаш	Юридик рўйхатга олиш	Давлат рўйхатидан ўтказиш	2–4 ҳафта
7. Интеграция	Post-merger интеграция	Хукукий мослашув ишлари	3–6 ой

Корпоратив қайта ташкил этишда юридик хизмат томонидан анықланадиган ва бошқариладиган асосий хатарлар категориялари:

Юридик (хукукий) хатарлар:

Шартномаларда «change of control» бандлари мавжудлиги ва уларнинг фаоллашиш оқибатлари;

Лицензиялар ва рухсатномаларнинг янги юридик шахсга автоматик ўтмаслиги;

Кредиторларнинг бекор қилиш ёки суд орқали инкор этиш хукуклари;

Интеллектуал мулк объектларига хукук низоларининг вужудга келиши.

Тартибга солиш (регуляторный) хатарлар:

Монополияга қарши орган томонидан рад жавоби ёки шартлар қўйиши;

Тармоқ регуляторлари (банк, суғурта, энергетика) томонидан рухсат берилмаслиги;⁹

Солиқ органлари томонидан баҳо ўтказиш (трансфер цены) масалаларини қўйиши.

Ходимлар хатарлари:

Ходимларнинг оммавий ишни тарк этиши натижасидаги истеъдод йўқотишлари;

⁹ Флетчер С. Due Diligence в сделках M&A. Практическое руководство. — М.: Альпина, 2022.

Меҳнат низолари ва коллектив шартнома талаблари;
Ходимлар ҳуқуқларини бузиш бўйича жарима ва санкциялар.

Катта корпоратив қайта ташкил этиш лойиҳаларида юридик хизмат ичидан «сделка гуруҳи» (deal team) шакллантириш тавсия этилади. Ушбу гуруҳ таркибига одатда қуйидагилар киради:

Лойиҳа раҳбари (юридик хизмат бошлиғи ёки унинг ўринбосари);
Корпоратив ҳуқуқ бўйича мутахассис (корпоратив ҳужжатлар учун);
Шартнома ҳуқуқи бўйича мутахассис (M&A шартнома музокараси учун);
Меҳнат ҳуқуқи бўйича мутахассис (HR masalalari учун);
Солиқ ҳуқуқи бўйича мутахассис (солиқ планлаштириш учун);
Интеллектуал мулк бўйича мутахассис (зарур ҳолларда).

Ўзбекистон амалиётида кўп ҳолларда ички юридик хизмат билан бирга ташқи адвокатлик фирмалари жалб этилади. Ички ва ташқи юридик маслаҳатчиларнинг вазибаларини тўғри тақсимлаш самарадорликни оширади:

Вазифа	Ички юридик хизмат	Ташқи маслаҳатчи
Стратегик маслаҳат	Асосий роль	Қўшимча фикр
Due diligence	Координация ва назорат	Техник амалиёт
Шартнома тайёрлаш	Кўриб чиқиш ва тасдиқлаш	Дастлабки лойиҳа
Музокаралар	Мустақил иштирок	Техник қўллаб-қувватлаш
Давлат органлари	Асосий мулоқот	Тайёрлаш ёрдами
Судлов ишлари	Мувофиқлаштириш	Асосий иш олиб бориш

Ўзбекистон ва халқаро амалиётини ўрганиш асосида корпоратив қайта ташкил этишда юридик хизмат томонидан кўп учрайдиган хатолар аниқланди:

Due diligence ни тўлиқ ўтказмаслик. Вақт ва харажатларни тежаш мақсадида due diligence ни ярим ҳолда тугатиш жиддий оқибатларга олиб келади. Ечим: due diligence учун аниқ скоп (scope of work) белгилаш ва унга қатъий риоя қилиш.¹⁰

Change of control бандларини инобатга олмаслик. Кўп шартномаларда бу банд мавжуд бўлиб, битим яқунланганидан кейин фаоллашади. Ечим: due diligence да барча шартномалар бу нуқтаи назардан текширилиши шарт.¹¹

¹⁰ Rosenbaum J., Pearl J. Investment Banking: Valuation, LBOs, M&A, and IPOs. — 3rd ed. — Wiley, 2020.

¹¹ Rosenbaum J., Pearl J. Investment Banking: Valuation, LBOs, M&A, and IPOs. — 3rd ed. — Wiley, 2020.

Кредиторларни ўз вақтида хабардор қилмаслик. Белгиланган муддатни ўтказиб юбориш битимни ҳуқуқий жиҳатдан нотўғри қилиб қўяди. Ечим: хабардор қилиш жадвалини тузиш ва назорат этиш.

Меҳнат ҳуқуқий талабларини эсдан чиқариш. Ходимлар ҳуқуқий ҳимоясини таъминламаслик жарима ва суд ишларига олиб келади. Ечим: меҳнат ҳуқуқи мутахассисини гуруҳга аввалдан киритиш.

Ворисчилик актини нотўғри тузиш. Ворисчилик акти нотўғри ёки тўлиқ эмас тузилса, суд уни ҳақиқий эмас деб топиши мумкин. Ечим: аниқ, батафсил, стандарт ворисчилик акти шаблонидан фойдаланиш.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсакб Корпоратив тузилмаларни қайта ташкил этиш — мураккаб, кўп босқичли ва юқори хатарли жараёндир. Бу жараёнда юридик хизматнинг иштироқи нафақат расмийликни таъминлаш, балки битимнинг стратегик муваффақиятини белгилаш учун ҳам муҳим аҳамиятга эга.

Мақолада таҳлил қилинган учта асосий шакл — қўшиб юбориш, ажратиш ва бирлаштириш — ҳар бирида юридик хизматнинг ўзига хос вазифалари ва хатарлари мавжудлиги кўрсатилди. Due diligence нинг сифати, ҳужжатларнинг тўғрилиги ва регулятор органлар билан самарали ишлаш — муваффақиятли қайта ташкил этишнинг асоси.

Ўзбекистон амалиётида юридик хизматни янада самарали ташкил этиш учун қуйидаги тавсиялар илгари сурилади:

Корпоратив қайта ташкил этиш бўйича юридик хизмат мутахассисларини тизимли тайёрлаш ва малакасини ошириш;

Due diligence стандарт методологиясини ишлаб чиқиш ва корпоратив амалиётга татбиқ этиш;

Халқаро тажрибани — EU Merger Regulation, US SEC нормаларини — Ўзбекистон шароитига мослаштириш;

Корпоратив қайта ташкил этишни рақамлаштириш — ҳужжатларни электрон тайёрлаш ва рўйхатдан ўтказишни тезлаштириш;

Юридик хизмат, молия бўлими ва стратегия бўлими ўртасидаги алоқани мустаҳкамлаш учун интегралланган бошқарув тизими joгiу этиш.

Яқун ясаб айтиш мумкинки, замонавий корпоратив муносабатларда юридик хизмат — бу нафақат ҳуқуқий хавфсизликни таъминловчи орган, балки корпоратив ривожланишнинг стратегик ҳамкори сифатида камол топмокда. Ушбу ёндашувни тизимли равишда амалга ошириш Ўзбекистон корпоратив бошқаруви сифатини сезиларли даражада ошириши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси (1996 йил, сўнги таҳрири).

2. «Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида»ги Қонун (1996, таҳрирланган).
3. «Рақобат тўғрисида»ги Қонун (2012 йил).
4. Комаров А.С. Корпоративные слияния и поглощения: правовое регулирование. — М.: Статут, 2021.
5. Гомцяи С.В. Правила поглощения акционерных обществ. — М.: Волтерс Клувер, 2020.
6. DePamphilis D. Mergers, Acquisitions, and Other Restructuring Activities. — 10th ed. — Academic Press, 2019.
7. Rosenbaum J., Pearl J. Investment Banking: Valuation, LBOs, M&A, and IPOs. — 3rd ed. — Wiley, 2020.
8. Sherman A.J. Mergers & Acquisitions from A to Z. — 4th ed. — AMACOM, 2018.
9. Флетчер С. Due Diligence в сделках M&A. Практическое руководство. — М.: Альпина, 2022.
10. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг корпоратив бошқарув тўғрисидаги 2019–2024 йиллардаги қарорлари.